

Zofia Budkowa, Zofia Rozanow

W sprawie podpisu pisarzy Graduału Olbrachta

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 52/1, 279-280

1961

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

V. K O R E S P O N D E N C J A

W SPRAWIE PODPISU PISARZY GRADUAŁU OLBRACHTA

[1]

Kraków, 18 stycznia 1961

W mediewistycznym zeszycie Pamiętnika Literackiego (1960, z. 3), w pięknym artykule pt. *Treści literackie miniatur Graduału Olbrachta*, Zofia Rozanow omawia na s. 204 kolofon pisarski umieszczony na k. 1v tomu 3 Graduału, powołując się na rozmowę ze mną. Nie pamiętam już dziś treści tej rozmowy. Zapewne zastanawialiśmy się nad dość niezwykłym skrótem słowa *scripsit*. Ale *verba volant, scripta manent* — szkoda, że przed drukiem Autorka nie pokazała mi tego, co zamierzała w tej sprawie opublikować. Obejrzałam ponownie reprodukcję odnośnej strony Graduału i nie mam żadnych wątpliwości, jak ów pięknie wykalfigrafowany podpis należy odczytać. Brzmi on:

Stanislaus scripsit
notavitque
Thomas complevit

Umieszczenie słowa *notavitque* pośrodku między dwoma wierszami oznacza, że stanowi ono zakończenie obu wierszy i w obu powinno być odczytane. A więc należy czytać: „*Stanislaus scripsit notavitque, Thomas complevit notavitque*“.

Tyle w imię ścisłości paleograficznej. Co się zaś tyczy właściwego sensu tego podpisu, sędzę, że i prof. Gębarowicz, i Autorka słusznie uważają zarówno Stanisława, jak i Tomasza (podpisanego gdzie indziej jako Tomek) za pisarzy tekstu i nut, przy czym Stanisław wykonał zapewne większą część tej pracy. Słowo *complevit* (dokończył, uzupełnił, wykończył) można spotkać w naszych źródłach w odniesieniu do pracy iluminatora czy malarza. Np. Michał odźwierny panów radnych we Lwowie zobowiązał się w 1468 r. za jedną grzywnę „*complere laboribus librorum illuminationem*“, zaś Bernard notarius w 1489 r. „*se astrinxit complere et finire psalterium in scribendis sexternis cum illuminatione*“ (W. Rolny, *Acta officii consistorialis Leopoliensis*. Lwów 1927, nry 1420 i 2437). Lecz to znaczenie słowo *complevit* może uzyskać tylko dzięki kontekstowi wskazującemu, jaka praca ma być ukończona. W naszym wypadku wskazówką jest poprzednie słowo *scripsit*, a więc *complevit* powinno oznaczać: dokończył pisać. Co najwyżej można by to wykończenie pisania odnieść do rubrykatora wypisującego czerwoną farbą w pozostawionych przez pierwszego pisarza okienkach tytuły, proste inicjały, wskazówki dla śpiewaków itp., ale i ta czynność była oznaczana raczej słowami *rubricare* czy *illuminare*. W bogatym zbiorze explicitów i kolofonów pisarskich oraz różnych technicznych terminów odnoszących się do procesu powstawania książki rękopiśmiennej zebranych przez W. Wattenbacha (*Das Schriftwesen im Mittelalter*. Leipzig 1896) znajdujemy na określenie czynności zdo-bienia rękopisu słowa: *illuminare, ornare, decorare, miniare, picturare, pingere* lub

depingere, czasem w pewnym specjalnym znaczeniu *corporare*, *paginare* (tamże, s. 346—368), ale nigdy samo *complere* — podobnie jak w różnych słownikach późnej łaciny i w kartotece *Słownika łaciny średniowiecznej w Polsce*.

Zofia Budkowa

[2]

Warszawa, 30 stycznia 1961

W związku ze sprostowaniem nadesłanym przez Panią Profesor Zofię Budkową czuję się w obowiązku wyjaśnić, co następuje:

Podając odrębną wersję explicitu z k. 1v tomu 3 *Graduału* Jana Olbrachta powołałam się na przekazaną mi ustnie w 1957 r. informację Pani Profesor Budkovej. Wówczas to, w trakcie pierwszej wersji pracy nad iluminacjami *Graduału*, mylnie musiałam zanotować kwestionowane odczytanie podpisu, które bez sprawdzenia powtórzyłam drukując rozprawę w *Pamiętniku Literackim*.

Dla ostatecznego wyjaśnienia sprawy pragnę przytoczyć cały *passus* z mej pracy, w którym omawiana jest kwestia tego podpisu:

„Twórcy iluminacji nie są znani. Wprawdzie tom 3 na karcie 1v zawiera ozdobny explicit z imionami autorów, lecz odnoszą się one prawdopodobnie do kopistów. Zawile i ozdobne ściągnięcia stwarzają daleko idące trudności w poprawnym ich odczytaniu. Według lekcji Mieczysława Gębarowicza »*Stanislaus scripsit, Thomas complevit notaveruntque*« (co znaczy, iż Stanisław pisał i stawiał nuty, a Tomasz dokończył to, co poprzednik zaczął). Zofia Budkowa podaje natomiast inny wariant ściągnięcia: »*Stanislaus Thomas scripserunt, Thomas complevit notavitque*« (to znaczy, że obaj pisali, Tomasz ponadto pisał tekst nutowy, co uzasadniałoby umieszczenie podpisu samego Tomka jako głównego skryptora na ostatniej karcie *Graduału*). Wiązanie słowa »*complevit*« z osobą Tomasza czy Stanisława w sensie »uzupełnił« plastycznie, czyli iluminował — jak sugerowali to Polkowski, Essenwein i Łętowski — również nie daje rezultatu, gdyż tego typu zapis odnosić się może jedynie do osoby kopisty“ (s. 204).

Stąd też cenne wywody uzupełniające Autorki sprostowania, omawiające znaczenie słów *complevit*, *scripsit*, *illuminare* i innych, są w rezultacie poparciem Gębarowicza i mojej tezy, iż imiona Stanisława i Tomasza w żadnym wypadku nie odnoszą się do iluminatorów *Graduału*.

Zgodnie więc z podaną przez Panią Profesor Budkową w sprostowaniu lekcją podpisu na karcie 1v podpis ten należy rozumieć nie tak, jak podałam, „że obaj pisali, Tomasz ponadto pisał tekst nutowy“, czyli że Stanisław i Tomasz pisali, Tomasz nutował, lecz poprawnie: „Stanisław pisał i nutował, Tomasz dokończył pisać i nutował“.

Zofia Rozanow